

טעמא דאורייתא

גליון שבועי מבית אליה תמימה

פרשת בא - גליון 26

טעם מצוות קרבן פסח

בפרשתנו מבואר מצוות קרבן פסח שנצטוו ישראל להקריב להשי"ת ביום ארבעה עשר בחודש ניסן בין הערביים. ויש לעמוד על טעם העניין.

והנה בפשיטות הטעם כי הקרבן הוא דורון ומתנה לקב"ה כדי שיתרצה לכפר עלינו ולהבדיל אותנו מהמצרים שהוכו במכת בכורות, ויסוד העניין שהפסח הוא קרבן לגבוה מבואר בספר במדבר (כ"ח ט"ז) שנאמר שם 'פסח לה' ומבואר כי הקרבן פסח נקרב להשם.

אמנם בראשונים מבואר עומק נוסף, אמרו רבותינו (שמות רבה ט"ז ב') כי המצרים היו עובדים את מזל טלה שהוא ראש לכל המזלות, ורצה הקב"ה לשבר אמונתם ולהפריש את ישראל מטומאתם ולכן ציווה לקחת את הטלה הגשמי המסמל את מזל הטלה שאליו היו המצרים סוגדים, ולהקריבו לגבוה כדי לשבור את כוח המזל ולשעבדו לגבוה. והנה בהתבוננות נראה כי כלל עניין מכת בכורות הייתה כדי לשבר אמונה זו של המצרים, המצרים האמינו בעליונות המזל הראשון שהוא מזל טלה (והוא כמאן דאמר בניסן נברא העולם) ולכן היו סוגדים לו ועובדים אותו, הקב"ה רצה לשבר את אמונתם ולכן הכה כל בכור בארץ מצרים כדי לשבור אמונה זו, ומזה הטעם ציווה על בני ישראל להקריב לו את הטלה הגשמי המרמז אל אמונת המצרים, כדי להראות למצרים שאין ממש ביראתם ולהראות להם כי אף יראתם משועבדת להשי"ת.

טעם נוסף כתב הרמב"ן (ע"ה"ת) כי המזל השולט בחודש ניסן הוא מזל טלה ונצטוונו לשחוט להורות שלא בכח המזל יצאנו ממצרים כי אם בכוח עלינו. ואפשר עוד כי נצטוונו לשחוט הטלה הגשמי כדי ליתן למזל טלה העליון כח לינוק מהקב"ה כדי שנוכל לצאת ממצרים (ואי"ז סתירה למה שאמרו אני ולא מלאך אני ולא שליח, שודאי היציאה היתה ע"י הקב"ה בעצמו ולא ע"י המזל אך צריך שיסתדר עם המזל ולא יהא סתירה לו שהוא היפוך דרכי הנהגת ה' בבריאה ע"פ המזלות ואכ"מ). והנה בפסח מצרים קרבן זה לא היה צריך מזבח, והוא משום שהקב"ה מלא כל הארץ כבודו ונמצא בכל מקום בשווה, עד שהוקם המשכן שאז צמצם הקב"ה שכינתו לשרות במשכן וצריך מזבח.

נצטוונו במצוה זו לדורות (כמבואר בכתוב י"ב כ"ד) כדי להזכיר לנו את קרבן הפסח שהקריבו אבותינו במצרים כדי להנצל מן המכה, גם כי רצתה תורה לקעקע ממנו לדורות את האמונה שהאמינו אבותינו הראשונים בזמן שהיו במצרים ולכן ציווה לשחוט לדורות את הפסח כדי להראות כי אף המזל העליון הראשון לכל המזלות משועבד לקב"ה.

והנה ברמב"ן (ע"ה"ת שמות י"ג ט"ז) מבואר כי טעם הכרת שחיבה תורה על מי שלא הקריב את הפסח כי יסוד האמונה כולה תלוי בהזכרת יציאת מצרים, ונראה לפי דבריו כי הכרת שגזרה תורה על מי שלא הקריב את הפסח הוא רק לדורות ולא לשעה, והטעם כי לשעה לא היה צורך להזכיר את עניין היציאה כי כולם זוכרים ועומדים ורק לדורות שיש בו טעם זכרון היציאה נצטוו על זה בכרת.

והנה הקרבן בא משה כשבים או עיזים (כמ"ש שם ה'), והטעם בזה כי צורת הכבש והעז דומה והמזל טלה מתייחס לשניהם, ולדורות נצטוו בזה זכר למה שארע לשעה. והרוקח (סי' רצ"א) כתב הטעם שאפשר להביאו מן העיזים כי בחודש ניסן משמשים המזלות כסדר הזה טלה שור תאומים סרטן אריה בתולה, כל אחד משמש ב' שעות ביום, ובליילה משמשים עוד שש והם מאזנים עקרב קשת גדי דלי דגים, נמצא בחצות לילה שימש מזל גדי וכדי להראות שלא מפני המזל מתו הבכורות ציווה תורה שיביאו הקרבן מן הכבשים או מן העיזים.

והקרבן בא זכר תמים (כמ"ש שם) והטעם כתב האברבנאל כי צורת המזל הוא צורת טלה זכר ואם היו מקריבים טלה נקבה או מחוסר אבר לא היה ניכר בזה צורת המזל. והחזקוני כתב כי רצתה תורה שיתבזה העבודה זרה של המצרים ואם היו מקריבים בעל מום לא היה מתבזה העבודה זרה של המצרים כי יהיו אומרים אולי מחמת מומו אין הוא ראוי להעבד, ומזה הטעם צריך שיהיה זכר כי עיקר הדרך היה לעבוד את הזכרים. **המשך בעמוד הבא**

בפתח הגליון

טעם חצי שיעור

הנה בענין חצי שיעור מצינו דבר פלא, שדעת רבי יוחנן שחצי שיעור אסור מן התורה (יומא ע"ג ב') וילפי' לה מקרא דכתיב כל חלב לרבות חצי שיעור לאיסור. אך מ"מ בגמ' נתנו טעם לדבר ואמרו שהטעם שאסרה התורה חצי שיעור הוא משום שחצי לאצטרופי.

ולא זו בלבד שבגמ' נתנו טעם לדבר הכתוב בתורה, אלא מצינו ברבותינו האחרונים והפוסקים שדנו נפק"מ גדולות מאוד להלכה ע"פ טעם זה, שכמה מגדולי האחרונים דנו לומר חידוש עצום, שיהא מותר לאכול ברגע אחרון של יום הכיפורים חצי שיעור, כיון שכבר לא חזי לאצטרופי שלא יספיק להשלימו לשיעור שלם. וכן לאכול חצי כזית חמץ ברגע אחרון של פסח.

עוד מצינו בשאגת אריה שנקט שבאיסור בל יראה ובל ימצא ל"ש חצי שיעור כיון של"ש בזה חזי לאצטרופי (שאם יביא אח"כ עוד חמץ לא יצטרף למפרע עם מה שהיה לו קודם, שהאיסור הוא להחזיק כזית בבת אחת, ורק באכילה יש צירוף של כדי אכילת פרס). הרי לנו שגדולי האחרונים נקטו נפק"מ להלכה מטעמא דאיסור חצי שיעור, והדבר פלא היאך נתנו חז"ל טעמא דקרא ותפסוהו להלכה, וכי זה אתי כר' שמעון שדריש טעמא דקרא, ואיך דנו האחרונים נפק"מ להלכה ע"פ הטעמא דקרא.

ויש לברר מקודם מהו טעם זה של חזי לאצטרופי. וידוע לחקור בזה האם טעם חזי לאצטרופי הוא סיבה לאיסור, ובפשוטו היינו שהיו הרחקה וסייג שאסרה תורה חצי שיעור כדי שלא יבוא לצרפו לשיעור שלם ויעבור על האיסור (ומצינו הרחקות וגזירות בדאו' כמש"כ רבינו יונה באיסור ענבים לנזיר). או שאינו אלא סימן, שזאת שחזי לאצטרופי לאיסור שלם הוא מראה שהדבר הוא חפצא דאיסורא מצד עצמו, ויסוד האיסור הוא שהתורה אסרה לאכול כל חפצא דאיסורא אפי' שאינו עובר בזה בלאו, דכל שהוא בעצמותו חפצא דאיסורא התורה אסרה אכילתו. והזוי לאצטרופי הוא רק מראה שהדבר חפצא דאיסורא מצד עצמו.

ונראה נפק"מ בזה, לאיסור שרצים ששיעורו בבריה, שהאוכל נמלה כבריתה לוקה, ויש לחקור מה הדין בחצי בריה, והנה חצי בריה לא חזי לאצטרופי כלל שאחר שחילק את הבריה שוב לא ילקה גם אם יאכל שני החצאין. ומעתה אם הטעם משום הרחקה שלא יבוא לאכול הכל הרי כאן גם אם יאכל הכל אינו אסור. אך אם משום סימן שהוא בחפצא אסור, הרי כאן סו"ס הוא בחפצא אסור. וגדר הסימן הוא שאם היה מצורף היה אסור.

אבל יש בזה סתירה גדולה מאוד בדברי האחרונים, שהנה מדברי האחרונים שהבאנו לעיל מבואר להדיא שנקטו שחזי לאצטרופי הוא סיבה ולא סימן, שנקטו לדינא שהיכן של"ש חזי לאצטרופי אין איסור, כגון לאכול ברגע אחרון של יו"כ או פסח, וכן בבל יראה שאין חזי לאצטרופי.

אבל מאידך מצינו נידון גדול בדברי האחרונים שדנו אם יש מושג של חצי שיעור במצוות, היינו מי שאין לו אלא חצי כזית מצה האם מוחיב לאכול אותה. ומעתה אם טעם ענין חצי שיעור הוא גזירה והרחקה שמא יבוא לצרף ולאכול הכל, הרי אינו שייך במצוות כלל וכלל, ולכאור' מוכח מזה שחזי לאצטרופי הוא רק סימן שיש ממש בעצמו של חצי שיעור, וגם במצוות יש ממש בחצי כזית מצה. וצ"ע"ג.

והנראה בזה ביאור חדש לגמרי בענין חזי לאצטרופי. שלעולם חזי לאצטרופי הוא סיבה ולא סימן, כמוכח מדברי האחרונים שהיכן שלא חזי לאצטרופי אין איסור. אך הסיבה של חזי לאצטרופי אינו משום הרחקה וסייג שלא יבוא לאכול שיעור שלם. אלא יסוד ענין חזי לאצטרופי הוא נותן תואר וחשיבות להחצי שיעור ועושה אותו להתחלת איסור.

ונבאר הדבר, והנה יסוד ענין השיעורים ביאורו שהרי התורה לא אמרה כלל לאכול "כזית" מצה, אלא התורה אמרה "לאכול מצה", אלא ששיעור אכילה הוא כזית, ופחות מכזית אינו חשוב אכילה. ומעתה יסוד ענין חצי שיעור הוא, שהאוכל חצי שיעור כיון שחזי לאצטרופי, נחשב "התחלת אכילה" של שיעור שלם, ויש לו תורת התחלת מעשה אכילה, ולכן הוא אסור כיון שיש לו שם מעשה אכילה, אף שאינו מעשה שלם. ואם לא היה חזי לאצטרופי אין לו שם מעשה אכילה כלל והוא מעשה של חצי שיעור. אך כיון שראוי להצטרף לאכילה שלמה של שיעור שלם, זה נותן לו תורת התחלת מעשה אכילה של שיעור שלם ודוק היטב.

טעם נוסף נראה שהוא ככל הקרבנות שבאים תמימים, כי אין ראוי להקריב לגבוה אלא מן הזכרים החשובים ומן השלמים לא מן המחוסרים בגופם.

נצטונו (שם ט') לצלות הטלה באש, והטעם אמרו בזה"ק (שמות י"ח א') כדי לשרוף את העבודה זרה של המצרים שהיה טלה וכמו שכתוב (דברים ז' כ"ה) 'פסילי אלהיהם תשרפון באש', ועוד כדי שיהא ריחו נודף שבצליה הריח נודף יותר מהבישול, ולדורות נצטונו בזה זכר לפסח דיציאת מצרים.

נצטונו לצלותו 'ראשו על כרעיו ועל קרבו', והטעם כי רצה הקב"ה שנסרוף את העבודה זרה של מצרים לעיניהם ולכך ציווה אותנו לצלותו באש כאחד שיהיה ניכר צורת טלה ולא לחותכו לכמה חלקים שאז לא יהא ניכר צורת טלה. והחזקוני כתב כי מטעם זה נצטונו שלא לבשלו במים כי כשמבשלים במים הקדרה מכסה את הבשר ואין ניכר לכל וגלוי כי אנו שורפים באש את יראתם של המצרים.

ועתה נבוא לבאר המצוות הנוהגות בקרבן פסח:

איסור אל תאכלו ממנו נא

נצטונו (י"ב ט') שלא לאכול את הפסח נא שאינו מבושל כל צורכו. הטעם ביאר החזקוני כי רצה הקב"ה שלא נצלה את הפסח בחפזה במטרה להצניע המעשה מהמצרים, אלא שנצלה אותו כראוי לעיני המצרים עד אשר יהיה ערב למאכל, וטעם שנוהגת מצוה זו לדורות זכר לפסח מצרים. והחינוך ביאר הטעם שכן דרך בני מלכים שאוכלים בשר שנתבשל כל צורכו, והפסח זכר לחרות שפסח עלינו הקב"ה ואת בתינו הציל ולכך ראוי לנהוג בו מנהג חרות כדי להזכר בהיותנו בני חורין ולהודות להשי"ת על כך.

טעם נוסף כתב החזקוני כי המאכל שאינו מבושל כל צורכו אינו ערב לחיך ונפשו של אדם קצה ממנו, ולכך יש חשש שמא יבואו להותיר ממנו עד בוקר ויהיה מכך בזיון לקדשים.

מצוות הצליה באש

נצטונו (י"ב ט') לצלות הבשר באש כולו כאחד ראשו עם שאר הגוף, ונאסר לבשלו במים. טעם המצווה כתב החינוך כי אף הוא מדרך החירות כי מנהג המלכים שהיו אוכלים בשר צלוי, (והענין שבשר צלוי מצטמק בבישול, ולכך עניינים אינם אוכלים זאת כי אין להם הרבה בשר ליתן לכל אחד, אבל בני מלכים עשירים יאכלוהו שאין בזה ממש אם מצטמק בבישולו שהרי בשר להם לרוב). עוד טעם כתב, כי אכילת בשר צלוי הוא דרך חפזון ולכך נצטונו להכינו בחפזון להזכיר לנו כי אין מקומו במצרים וכי אנו עתידים לצאת משם.

ובזה"ק (שמות י"ח א') אמרו הטעם כדי לשרוף את העבודה זרה של המצרים שהיה טלה, ובאש דווקא כי כן כתוב (דברים ז' כ"ה) 'פסילי אלהיהם תשרפון באש'. טעם נוסף אמרו שהוא כדי שיהא ריחו נודף שבצליה הריח נודף יותר מהבישול, ולדורות נצטונו בזה זכר לפסח דיציאת מצרים. וטעם 'ראשו על כרעיו ועל קרבו', כי רצה הקב"ה שנסרוף את העבודה זרה של מצרים לעיניהם ולכך ציווה אותנו לצלותו באש כאחד שיהיה ניכר צורת טלה ולא לחותכו לכמה חלקים שאז לא יהא ניכר צורת טלה. והחזקוני כתב כי מטעם זה נצטונו שלא לבשלו במים כי כשמבשלים במים הקדרה מכסה את הבשר ואין ניכר לכל וגלוי כי אנו שורפים באש את יראתם של המצרים.

זמן אכילתו

נחלקו רבותינו (במכילתא) בזמן אכילתו רבי אלעזר בן עזריה אומר נאמר כאן (י"ב ח' -) 'ואכלו את הבשר בלילה הזה וגו' ונאמר להלן (י"ב י"ב) 'ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה מה להלן עד חצות אף כאן עד חצות, ורבי עקיבא פליג וסבירא ליה שהוא נאכל כל הלילה. טעם המצווה כתב האברבנאל כי ראוי לאוכלו קודם מכת בכורות, וזה יהיה טעם המצווה לראב"ע, וטעם 'ולא תותירו ממנו עד בוקר' כי גנאי הוא לקדשים להיות נשארים זמן רב אחר זמן אכילתם. ואמנם לרבי עקיבא לא יתכן טעם זה שכן המכה בחצות זמן אכילת הפסח הוא כל הלילה, ולפי דעתו נצטרך לומר שהוא קרבן הודאה על הניסים שארעו בלילה הזה כי המשחית הסתובב כל הזמן עד סוף הלילה בארץ מצרים.

צורת אכילתו

המצווה בפסח מצרים הייתה לאוכלו בצורה שיהיה ניכר כי הם עתידים לצאת ממצרים, כמו שנאמר (י"ב י"א) 'זככה תאכלו אתו מתניכם חגרים נעליכם בגליכם ומקלכם בידכם ואכלתם אתו בחפזון וגו'. טעם המצווה כדי להיות מופרשים מטומאת מצרים, ולכך נצטונו לאכול במצב שמראה שכבר יוצאים ממצרים, כלומר כי כבר החלה גאולתם שכבר עתידים אנו לצאת, (וזה טעם שלדורות אין חייבים בזה (כמבואר פסחים צ"ו א') כי אין זה שייך אלא בפסח מצרים).

לקיחתו מבעשור

מבואר בפסוק (י"ב ג' - ו') כי בפסח מצרים הייתה מצוה ללוקחו מבעשור ולהשהותו במשמרת עד יום י"ד בניסן שבו שוחטים את הפסח. טעם ההקדמה ללקיחה מבעשור הוא כהכנה והתרגלות לבזיון העבודה זרה של המצרים, כי ברגע אחד לא היה לישראל את האומץ לבזות כל כך את העבודה זרה של המצרים והיו צריכים להתכונן מראש לעניין, עוד שדבר שמתכוננים אליו נקבע יותר בנפש ונחרט ורצה השי"ת שיקבע בעיני ישראל הבזיון לעבודה זרה של המצרים ולכך ציווה להתכונן לדבר מראש. וטעם שאין נוהג המצוה אלא לשעה כי לדורות אין צורך להתכונן לדבר שרק במצרים היה הצורך להתכונן לדבר אך לדורות אין צורך בזה.

ועל דעת רבותינו (במכילתא) טעמו כדי להוסיף לישראל זכויות והעניין שעל ידי הלקיחה מבעשור מועד יתפרסם הדבר קודם השחיטה ולא יוכלו להעלים הדבר, ודבר זה הוסיף לישראל זכויות שלא יראו מהמצרים. וטעם זה גם כן לא יהיה אלא לשעה ולכך לדורות לא נצטוו בזה.

וטעם שנצטוו בזה ארבעה ימים דווקא כי הוא שיעור זמן ההכנה שקצבה תורה, עוד כתב בספר ילקוט מעם לועז כי דרך היא שמשעת לקיחת השה מתחילים את ההכנות למצווה, וכיון שבני ישראל היו צריכים למול תחילה קצבה תורה להם זמן שיוכלו למול ולנוח ג' ימים מהמילה ואחר כך יבואו לשחוט השה.

שחיטתו בין הערביים

מבואר בפסוק (י"ב ו') כי המצווה לשחוט את הפסח בין הערביים ומצווה זו נוהגת לדורות. והטעם כתב רבי יהונתן אייבשיץ (בספר אהבת יהונתן הפטרת א' דפסח) כי נתבאר שטעם עניין הקרבן פסח הוא כדי להשפיל יראתם של המצרים לעיניהם, ורצתה תורה להשפיל יראתם בזמן שליטת שני המאורות שלא יאמרו אילו הייתם משפילים את השה בזמן שליטת השמש הייתה נפרעת מכם, או להיפך אלו הייתם משפילים אותו בזמן שליטת הירח היה נפרע מכם ולכך ציווה לשחוט בין הערביים בזמן שליטת ב' המאורות. וטעם שמצווה זו נוהגת לדורות זכר למה שנהג לשעה.

נתינת הדם על המשקוף ועל שתי המזוזות

מבואר בפסוק (י"ב ז') כי בפסח מצרים המצווה הייתה להניח הדם על המשקוף ועל שתי המזוזות. טעם העניין כמ"ש בפסוקים (י"ד י"ג) 'כדי שיראה השי"ת את הדם על המשקוף ויפסח על בתי ישראל, ואף על פי שהשי"ת אינו צריך לסימנים אלו וגם שאינו נכנס דרך הכניסה לבית דווקא, מכל מקום רצה השי"ת שיהיה סימן זה למשחית שלא יבוא ליגוף את ישראל, והעניין כי אף על פי שגוף המכה עשה הקב"ה בעצמו מכל מקום אחר שהכה הקב"ה את המצרים ניתנה רשות לשדים ולמזיקים להזיק בעולם כמו שאמרו חז"ל כי בשעת סכנה ניתנה רשות למשחית להשחית יותר, ולכן רצה השי"ת שיהיה סימן זה על המשקוף ועל שתי המזוזות כדי שלא יבוא המשחית להשחית את ישראל ולהכות בהם.

ומבואר עוד בפסוק (י"ב כ"ב) כי המצווה הייתה לקחת אגודת אזוב ולטבול בדם ולהזות עמה על המשקוף ועל שתי המזוזות. טעם העניין אמרו בזה"ק (יתרו פ' ב') כי הכוח של אותו המלאך שממונה על האזוב הוא לבער את רוח הטומאה, ואף כאן שרצה הקב"ה לבער את רוח הטומאה מן הבתים ולכך ציווה ליקח אגודת אזוב. והרלב"ג (עה"ת) כתב בטעם העניין כי האזוב הוא האילן הקטן ביותר שהכל דורכים עליו, וציווה תורה להזות איתו את הדם כדי לבזות סמל העבודה זרה של המצרים בטבילת הדם בעשב הפחות ביותר כאילו זה אינו חשוב כלום.

בדברי הרמב"ן בסוף הפרשה

מזוזה בזו אחד ונתכוין בענינה כבר הודה בכל פינות האמונה". והדבר קשה מאוד איך מזוזה היא לזכור יציאת מצרים הרי במזוזה לא כתוב כלל את יציאת מצרים, וכתוב בה רק פרשת שמע והיה אם שמוע, והיאך מזוזה הפכה לזכרון יציאת מצרים.

ויש שרצו לבאר בזה לחומר הקושיא, שכיון שבמזוזה כתוב מצוות תפילין, שבפרשת שמע כתוב וקשרתם לאות על ירך וגו', בזה נחשב שכתוב יציאת מצרים במזוזה כיון שתפילין הם זכר ליציאת מצרים. והיינו שבמזוזה הוא מקבל ע"ע מצוות תפילין, ומונה בזה שמקבל ע"ע לזכור את יציאת מצרים. והוא מחודש מאוד לומר כן. (ועוד שלכאור מש"כ וקשרתם לאות בפרשת שמע, הולך על פרשת שמע עצמה, לקשור את פרשת שמע בתפילין, ואי"ז הולך על פרשת קדש והיה כי יביאך, ודוק).

אך נראה שהביאור פשוט מאוד. דהנה כבר עמד הרמב"ן בפרשת ואתחנן לבאר למה שבת היא זכר ליציאת מצרים. וביאר הרמב"ן שהרי שבת היא זכר לבריאת העולם, וכיון שהאמונה שלנו היא מכח יציאת מצרים, וממילא כל האמונה בבריאת העולם היא מכח יציאת מצרים, לכן שבת היא זכר ליציאת מצרים, שבזה גופא שאנו מאמינים בבריאת העולם זה מורה על יציאת מצרים, שהיא המקור שלנו להאמין בבריאת העולם.

ומענה נראה שדברי הרמב"ן פשוטים ומבוארים בתכלית, שהרי במזוזה כתוב שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, והיינו שהמזוזה היא האמונה ביחוד ה' יתברך. וא"כ ודאי המזוזה היא זכר ליציאת מצרים, שהרי עיקר אמונתנו היא מכח יציאת מצרים, וכשם ששבת היא אמונת מעשה בראשית היא זכר ליציאת מצרים, כך מזוזה שהיא אמונת יחוד ה' היא זכר ליציאת מצרים, והדברים מאירים.

המשך ביאור מצוות הנהגות בקרבן פסח

כאילו כל אחד אוכל מסיבה אחרת דלרבי יהודה כשהוא בב' מקומות דווקא אזי זה נראה כאילו כל אחד אוכל מסיבה אחרת, אבל כשהוא בב' חבורות במקום אחד אין זה נראה כאילו הם אוכלים מסיבה אחרת כי הבית מצרפם, ולרבי שמעון כשהוא בב' חבורות דווקא הרי זה נראה כאילו כל אחד אוכל מסיבה אחרת, אבל אם יצאו כל בני החבורה מן הבית לחוץ אין זה נראה כאילו כל אחד אוכל מסיבה שלו.

טעם נוסף בשיטת רבי יהודה כתב החזקוני שהוא בכדי להזכר בפסח מצרים שהי אסור לצאת מן הבית חוצה, ולכך נצטוונו שלא לאוכלו מחוץ לבית כדי להזכר בדין הפסח שבמצרים שהיה אסור לצאת מן הבית חוצה.

האיסור לשבור עצמות הפסח

נצטוונו (י"ב מ"ו) שלא לשבור מעצמות הפסח. ביארו רבותינו בזה"ק (שמות י"ח א') כי נצטוו במצוה זו בשעה שהיו ישראל במצרים כדי לבטל העבודה זרה של המצרים, והענין בכדי שיבואו הכלבים ויגרדו את המוח שבעצמות ואזי יהיו עצמות השה הוא העבודה זרה של המצרים מושלכים בשוק, וזה יהיה הטעם לשעה, אכן לדורות נצטוונו בזה זכר למה שארע לשעה.

והחינוך כתב הטעם שכן דרך בני מלכים שאינם מגרדים העצמות, וזה כדי לעורר החושים בהרגש החירות שבאנו אליה וכדי לעורר לזכור היציאה בחוש ולהודות להשי"ת עליה.

והרדב"ז (מצודת דוד מצוה תי"ב) כתב כי האוכל בחפזון אינו ממתין לשבור עצמות כדי להוציא המוח מתוכם, אלא אוכל הבשר ומניח העצמות כאשר הם.

והנה מצינו כי פסח מצרים נאכל בחפזון ופסח דורות אינו צריך חפזון (כמבואר בפסחים צ"א א'), והטעם כי טעם החפזון הוא כדי להראות שאין מקומינו במצרים וכי עתידים אנו לצאת משם, וטעם זה לא שייך אלא בפסח מצרים ולא בפסח דורות, ולפי טעם הרדב"ז יקשה מה טעם נצטוונו ב'ועצם לא תשברו בו' לדורות, והלא לדורות אין מצוה בחפזון, ונראה מכאן הכרח לסברת הזה"ק שהטעם זכר לפסח מצרים לשעה או לסברת החינוך שביאר הטעם משום שאין זה דרך בני מלכים לגרד העצמות.

ידועים דבריו היסודיים של הרמב"ן בסוף פרשת בא שהם מיסודי הדת, שהרמב"ן העמיד שם יציאת מצרים היא היתה היסוד לאמונה, משום שהקב"ה לא יעשה מופת בכל דור לעיני כל רשע או כופר, ולכן פעם אחת בהסטוריה הקב"ה העמיד מופתים גמורים לביורר האמונה, וזה היה ביציאת מצרים שע"י המופתים שם נתבררו כל פינות האמונה כמו שמפרט הרמב"ן שם. וציוה הקב"ה שנעתיק את הדברים לבנינו בכל דור ודור, ונעשה זיכרון ואות לאשר ראו עינינו, כדי להעמיד את האמונה לכל הדורות. וזה טעם מצוות רבות שהם לזכור יציאת מצרים.

והרמב"ן מנה שם מצוות רבות שהם לזכור יציאת מצרים, שציוה הקב"ה לזכור זאת בפינו בכל יום בוקר ובערב שזו מצוות זכירת יציאת מצרים, ולכתוב את הדבר על ידיו ובין עינינו, ובפתח בתינו, ולעשות מצוות הפסח ומצוות סוכה בכל שנה, וכתב הרמב"ן שלכן החמירה התורה בעונש כרת לאוכל חמץ או מבטל הפסח משום שהוא מבטל זיכרון זה.

והוא עצה עמוקה ונפלאה של הקב"ה להפוך את כל המעשה והמופתים של יציאת מצרים למציאות חושית וגמורה מול עינינו, שהרי החיים של כל יהודי מוקפים כל כולם בזיכרון של יציאת מצרים, שכל יום הוא מזכיר יצי"מ בפיו בבוקר ובערב, ובכל יום מניח על ראשו ועל זרועו כתבים המעידים על יציאת מצרים, ובזה הוא מעמיד עדות על עצמו ליצי"מ. ובכל שנה עושים מועד שלם של שבעת ימים שמיוחדים כולם לענין זה של יציאת מצרים בצורה מקיפה ומלאה, שמשנים את כל המאכל למצה וכ'. והרי כל עם ישראל עשה כן בכל דור ודור בלא הפסק, ומציאות זאת היא מציאות המורה באצבע חושית ומשדרת את כל מעשה יציאת מצרים לעינינו בכל רגע.

אך יש לעמוד בדבר יסודי בדברי הרמב"ן, שהרמב"ן בדבריו כתב שם שגם מצוות מזוזה היא לזכור יציאת מצרים, והוסיף וכתב "כי הקונה

האיסור להאכיל ממנו לנכרי ולעדר

נצטוונו (י"ב מ"ג) שלא להביא מן הקרבן לנכרי, וברש"י (עה"ת) מבואר כי הכתוב כולל נכרי וישראל מומר כאחד, עוד נצטוונו (י"ב מ"ח) כי כל ערל לא יאכל מהפסח. טעם המצוות כתב הרמב"ם (מו"נ ח"ג פמ"ו) כי להיות והקרבן הציל את ישראל מהמשחית, וראוי שלא ינצל אלא מי שראוי לכך, ולכך נצטוונו ש'בן נכר אל יאכל בו', כי הוא אינו ראוי לינצל ממצרים. וזה טעם ש'כל ערל לא יאכל בו' כי היות והיו כל ישראל באותם ימים לא מהולים רצתה תורה שימולו ואז יזכו להנצל בזכות הפסח, ולכך 'כל ערל לא יאכל בו' כדי שלא יזכה לינצל רק מי שמל והופרש מהמצרים, כי על ידי שאינו בכלל האכילה אין הדם עולה עליו ואף אם ימצא בבית שיש בו דם אין הדם נחשב על שמו כלל ואזי לא יוכל לינצל רק מי שמל שאז יזכה לינצל בזכות הפסח.

ונחלקו הראשונים במי שמתו אחיו מחמת מילה שיטת רש"י (יבמות ע' א') שאף מי שמתו אחיו מחמת מילה אינו יכול לעשות את הפסח, ושיטת רבינו תם (בתוס' ישנים וברשב"א שם ובתוס' חגיגה ד' ב' ד"ה במרבה) שמי שמתו אחיו מחמת מילה יכול לעשות הפסח. והטעם במחלוקתם יש לבאר כי מן הדין היה ראוי שמי שמתו אחיו מחמת מילה יוכל לעשות הפסח כיון שהוא אנוס וגם לו ראוי להגאל ממצרים, ורק שרש"י יסבור כי משום לא פלוג בדאורייתא גזרה תורה שאף מי שמתו אחיו מחמת מילה לא יוכל לעשות הפסח.

האיסור להוציא מן הבשר חוצה

נצטוונו (י"ב מ"ו) שלא להוציא מן הבשר חוצה. ובגמרא (פסחים פ"ו א') איתא תניא (שמות י"ב ז') 'על הבתים אשר יאכלו אותו בהם' מלמד שהפסח נאכל בשתי חבורות, יכול יהא האוכל אוכל בשתי מקומות תלמוד בבית אחד יאכל' דברי רבי יהודה, רבי שמעון אומר 'על הבתים אשר יאכלו אותו בהם' מלמד שהאוכל אוכל בשתי מקומות, יכול יהא נאכל בשתי חבורות תלמוד לומר 'בבית אחד יאכל'.

טעם המצווה יש לבאר שהוא כדי שלא יהיה נראה שכל אחד אוכל את הפסח מסיבה אחרת, ובזה נחלקו רבי יהודה ורבי שמעון האין הוא נראה

פן תאמר בלבבך כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה

בענין החיסונים

ובאמת כבר אמר בזה רבינו הגאון הצדיק רבי ישראל אליהו וינטרויב זצוק"ל, **כי אחת ממטרות ותכלית השלטון החילוני בארה"ק, הוא בשביל להעמיד את ישראל בנסיון של כוחי ועוצם ידי**, שהרי ההצלחה כביכול של אותו שלטון לא התחילה בענין החיסונים, אלא בכל השנים ראינו היאך הקב"ה מביא על ידם הצלחות גדולות שלא כדרכי הטבע, הן במלחמות שהיו ניסים ונפלאות שלא כדרכי אנוש, והן בפיתוחים וכלי מלחמה ושאר הצלחות למיניהם, והציור השטחי הנראה לעין הוא כביכול יש איזו הצלחה ע"י השלטון, וכל זה בא אך ורק לנסיון עבור ישראל, שישננו את התפיסה האמיתית שהכל בא ע"י הקב"ה ושום דבר אינו מחמת הצלחת מאן דהו.

ומה שהם "מוצלחים" כביכול, הוא תפיסה משובשת לגמרי, שהרי אינו אלא משום אהבת הקב"ה לעמו ישראל ששומר עליהם ולכן שולח שליחים שינחצו במלחמות ויפתחו כלי נשק וכדו'. ואמנם השיבוש הגדול כאן הוא, שגם השליחים בעצמם אין זה שהקב"ה נותן להם הצלחה למען עמו ישראל, אלא להיפך, אם ההצלחה היתה בלעדיתם היתה גדולה בהרבה, והם סיבה רק למיעוט ההצלחה מחמת עוונותיהם ורשעותם.

ויסוד זה העמיד רבינו מרן הגרי"ז זע"א באחת מהמלחמות, שהמשיל הדבר למעשה שהיה עם בנו של הבית הלוי שקיבל נדוניה גדולה לחתונתו וזחה דעתו עליו, אמר לו אביו הבית הלוי **לא לך נתנו, בשבילי נתנו, ומה שלא נתנו יותר זהו מפני שאתה כאן, אלמלי אתה היו נתנים לי יותר...** ואמר הגרי"ז שהשלטון החילוני הוא כאותו חתן, כל עיקר הניצחון הביא הקב"ה בשביל ישראל ההולכים בדרך ה', אך לולי שלטון הרשע היה הצלחה גדולה הרבה יותר, ואין מצעור לקב"ה להושיע.

והביא ע"ז הגרי"א זצוק"ל דברי הגמ' בע"ז (נ"ה ב') שאמרו שם דבר נורא, שפעמים שהקב"ה מביא הצלחה אמיתית ע"י עבודה זרה, והוא כדי להכשיל בני אדם ולהטותם אחריה, וכמאמר הכתוב אשר חלק ה' אלקיך אותם לכל העמים, מלמד שהחליקן בדברים כדי לטורדן מן העולם. וע"ז אמרו שם בגמ' את הפסוק אם ללצים הוא יליץ ולעניים יתן חן, בא ליטמא פותחים לו רח"ל. ואמר הגרי"א זצוק"ל שאותו דבר הוא עם שלטון החילוני, שהקב"ה מביא על ידם הצלחות בשביל דבר זה ממש, כדי לנסות את ישראל אם יתלו את ההצלחה ח"ו בכוחם של אנשי השלטון, או יבינו שאין בהם ממש כלל והכל מאיתו יתברך ברחמיו על בניו.

ויתן ה' יברך שנזכה לעמוד בנסיון ולחיות בחש שהכל מאיתו יתברך, ולא ליחם שום כח והצלחה לאיזה אדם, ונזכה במהרה שיתקבל תפילתנו שמחנו ה' במלכות בית דוד משיחך במהרה יבוא ויגל ליבנו, **על כסאו לא יישב זר ולא ינחלו עוד אחרים את כבודו**, כי תעביר ממשלת זדון מן הארץ בב"א.

בענין הרהור כדיבור

בהרבה מאוד מהלכות דיבור במצוות, וכגון שנחלקו בברכות (ט"ו א') אם צריך לדקדק באותיותיה, ויש מ"ד שלא יצא, וכן הרבה דינים שנאמרו צורת הדיבור, ואם הרהור כדיבור הרי תיפול מצד הרהורו. והוא פלא.

ושמעתי סברא נפלאה בזה **מהגאון רבי חיים יעקב כגן שליט"א**, שיש סברא מיוחדת בהרהור שמי שאינו מתכוין לקיים את המצוה בהרהור לא יצא בו, ואפ"ל למ"ד מצוות אי"צ כוונה אך בהרהור יש חסרון מיוחד, והוא משום שהרי הרהור מצד עצמו אינו כלום, שליבו של אדם מלא הרהורים כל היום, ואם לא מייחד את הרהורו למעשה מצוה הרי אין לו תורת מעשה כלל ואינו אלא הרהור פורח העובר בליבו, ולכן כל שלא נתכוין כוונה חיובית לצאת בהרהור לא עשה כלום. ודוק.

הנה בחסדי ה' וברחמיו המרובים הביא הקב"ה עלינו דרך מרפא ומזור למניעת המגיפה הנוראה, והוא ע"י המצאת החיסונים בסייעתא דשמיא אשר תקוותנו שעי"ז יבוא מזור לנו, ותפילתנו לקב"ה שבמהרה יוציאנו מאפלה לאורה וישלח רפואה שלימה לכל חולי עמו.

אלא שאם ביאת החיסונים בס"ד, בא גם נסיון גדול מאוד על ישראל, והוא שהנה כנודע שדרכי ההשגחה להבאתם והצלחתם של החיסונים היתה ע"י אותם העומדים בראש השלטון במדינת ישראל, ומאז הצלחת הבאת החיסונים הריהם עומדים ומתברברים תחת כל עץ רענן על גודל כוחם והצלחתם והישגיהם שהם הביאו את החיסונים לארץ ישראל, וחדשים לבקרים נשמעים הדברים כאילו הצלחת הדבר היא מחמת שאותו העומד בראש השלטון הוא בעל יכולות וכוחות של הצלחה, ומתפארים שבזכותם ישראל היא המצליחה בעולם בענין זה.

ובודאי שענין זה נשלח אלינו מן השמים, להעמידנו בנסיון זה, שנדע ונבין בברירות שכל ענין ההצלחה בא אך ורק מאיתו יתברך שמו, ומה שישאל היא הראשונה שבעז"ה תצא מהמגיפה אינו אלא מאהבת הקב"ה לעמו ישראל ומגודל רחמיו וחסדיו על בניו, וחלילה חלילה אינו לא משום כוחו של ראש השלטון, ולא משום סיבה אחרת, הכל סיבות ודרכים שדרכם הקב"ה מעביר את ההצלחה אך הסיבה האמיתית היא גודל אהבתו ורחמיו של הקב"ה על עמו. ואין מצעור בפני ה' להביא את החיסונים בכל דרך שהיא ואינו צריך לאיזה אדם "מוצלח" ח"ו, וכי היד ה' תקצר.

וכמוכן דברים אלו פשוטים ואינם חידושים לאף אחד, אלא שמ"מ גדול כוחו של עולם החושך שמשבשש הדעות ומראה תמונת כזב, ובפועל יש שהתפיסה מצטיירת כאילו אכן ההצלחה באה מחמת כוחו של איזה אדם או שלטון, ואדרבא הוא הזדמנות מן השמים בעת הזאת לחדד ולחזק בליבנו ההכרה שהכל מאיתו הקב"ה וח"ו לא נאמר כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה.

ובאמת הדברים נוראים למתבונן, הרי כל עיקרה של המגיפה העצומה הזאת באה להראות כוחו ומלכותו של הקב"ה בעם שמלכותו בכל משלה, והראה הקב"ה בחוש בפני כל באי עולם איך ברגע קטון הוא משתק את כל הבריאה כולה, וכל הגויים כאין נגדו כאפס ושחק נחשבו מולו, וכל ההתפתחות וההתדמות של האדם לא עלתה לו ביום פקודה שהקב"ה ע"י הבריה הקלה ביותר בבריאה שיתק את כל הבריאה, וזכינו בעינינו לראות הציור היותר מוחשי של מלכותו בכל משלה.

ומעתה היאך שייך בכלל להעלות על הדעת איזו תפיסה וציור משובש כאילו ההצלחה עתה באה מחמת איזה כח של שלטון או אדם שכביכול הוא בעל הצלחה, וכי לא ראינו בעינינו אפסותו של האדם שעמדה לו ביום פקודה, ואם הקב"ה רוצה הריהו משתק את כל העולם במאמרו, ובהכרח רואים בעינינו שהכל מהקב"ה הוא הביא את המגיפה והוא הביא את הרפואה, כמאמר הכתוב מחצתי ואני ארפא ואין מידי מציל.